

ФРАНКО-ЛАНГОБАРДСЬКІ ВІДНОСИНИ ЗА “ВІЗАНТІЙСЬКОЇ РЕКОНКІСТИ” В ІТАЛІЇ (584–590 рр.)

У статті здійснено аналіз франко-лангобардських військово-політичних відносин у період “візантійської реконквісти” в Італії. Прослідковано на основі джерел і літератури передумови, хід та наслідки двосторонніх стосунків. Висвітлено вплив візантійської дипломатії на розвиток міжнародних відносин франків і лангобардів.

Ключові слова: франки, лангобарди, Візантія, Апеннінський півострів.

Актуальність дослідження ранньосередньовічного минулого Європи зумовлена науковою складовою, оскільки зазначена проблематика не досліджена у вітчизняній медієвістиці. Джерельну базу дослідження складають хроніки Григорія Турського “Історія франків” [14], Павла Диякона “Історія лангобардів” [15], Хроніка Фредегара [10], свідчення Іоанна Бікларського [11], Феофілакта Сімокатти [9] та епістолярні джерела [13]. З масиву історіографічного доробку окресленої проблеми варто виокремити праці російських і зарубіжних науковців, а саме: М.Левченко [6], В.Сиротенко [8], О.Бородіна [2], М.Сільбера [17], П.Шрайнера [16], Г.Вольфа [18], С.Дікса [12], А.Гію [3], Я.Вуда [19], Г.Острогорського [7], Б.Дюмезіля [5].

На жаль, наразі в українській історіографії немає спеціальних досліджень західноєвропейського раннього середньовіччя. Якраз тому основна мета публікацій полягає в спробі всебічного й об’єктивного висвітлення історичних подій, пов’язаних із розвитком франко-лангобардських військово-політичних відносин за “візантійської реконквісти” в Італії (584–590 рр.), комплексного й наукового аналізу фактів, що відображають найбільш знакові моменти їхньої еволюції.

На франко-лангобардські військово-політичні відносини 80-х рр. VI ст. сильний вплив здійснювала Візантія, яка прагнула відвоювати в лангобардів Італію. Маврикій (*Mauricius*, 582–602 рр.) хотів відновити могутність і цілісність Імперії. Він мав особисті інтереси на Заході [7, с.125]. Зокрема, за заповітом від 597 р., його старший син Феодосій мав керувати з Константинополя східною частиною Імперії, а інший син – Тіберій з Риму – Італією й островами Тірренського моря [9, с.187]. Рим повинен був стати містом імператора. Відтак ідея всесвітньої Імперії існувала й надалі.

Проте становище Візантії було критичним, адже після всіх видатних успіхів Юстиніан залишив своїм наступникам, у тому числі Маврикію, внутрішню, економічно й фінансово виснажену Імперію. Тому на Заході зі спадщини Юстиніана врятували лише частину земель, в Азії на короткий час відновили спокій, проте становище на Балканах залишалось критичним. Напружена ситуація, яка панувала тут ще із часів слов’янських вторгнень, посилювалася за вторгнення аварів у Середню Європу [4, с.148–150]. Після запеклої боротьби у 80-х рр. VI ст. візантійська оборонна лінія була прорвана й аварсько-слов’янський *gens* став поширюватися по всьому Балканському півострові [1, с.145–150]. З великих зовнішньополітичних подій для подальшого розвитку Імперії не було важливішої за розпоселення слов’ян на Балканах [8, с.252–253].

За таких умов Маврикій спробував принаймні зберегти для Візантії частину західних володінь. Консолідувавши залишки могутності, він створив екзархати в Равенні та Карфагені як військові намісництва, передавши у владні повноваження екзархів не тільки військову, а й цивільну владу в усій повноті [6, с.101]. Равеннський екзархат став плацдармом для візантійських військ у боротьбі з лангобардами. У зв’язку із цим, велике значення має датування виникнення Равеннського екзархату, адже без хронологічної локалізації події неможливо правильно оцінити вплив на нього різних соціальних процесів. Точна дата утворення екзархату досі не відома, хоча друга половина VI ст. дина-

мічна за подіями. Особливі повноваження екзарха (на підвладній території він володів громадянськими, військовими, судовими, церковно-адміністративними повноваженнями) визначають основну юридичну відмінність екзархату від інших типів адміністративних устроїв у Візантії. Саме введення посади екзарха мало офіційно оформити виникнення цієї нової структури [2, с.119].

Термін “екзарх” уперше зустрічається в листі папи Пелагія II від жовтня 584 р. У документі не зазначено ім’я екзарха, але достеменно відомо, що вже в 585 р. цю посаду займав Смарагд (*Smaractus*, 585–589 рр.). Проте в історіографії особу першого екзарха розглядали по-різному. Зокрема, першим екзархом Равенни міг бути підкорювач Італії патрицій Нарцес, його наступник патрицій Лонгін або зять імператора Юстина II Бадурій [2, с.122]. Однак, вважає О.Бородін, найімовірніше першим равеннським екзархом був Смарагд. Отже, часом виникнення Равеннського екзархату слід вважати 80-ті рр. VI ст. [2, с.130].

Тому, оголотившись від першого потрясіння, викликаного лангобардським завоюванням Італії, візантійцям удалося через реорганізацію системи управління успішно протистояти варварам як на полі бою, так і за допомогою дипломатії [2, с.106]. На думку А.Гійу, це був головний інструмент взаємовідносин із народами, які оточували Візантію [3, с.161]. Часто при цьому використовувалися й принципи *divide et impera*.

Так, у 584 р., завдяки шантажу, Маврикій уклав із королем Австразії Хільдебертом II (*Hildeberthus*, 575–596 рр.) союз проти лангобардів. Король отримав від імператора 50 тис. золотих солідів [17, s.74], щоб вигнати їх з Італії (*Langobardus de Italia extruderit*) [14, s.314]. Угода відбулася за таких причин. Сестра франкського короля Інгунда вийшла заміж за вестготського королевича Герменегільда. Згодом вона народила сина Атанагільда, з яким була змушена втікати з Вестготського королівства після невдалої спроби чоловіка узурпувати королівську владу. Утікачі випадково потрапили до візантійських військ, дислокованих на Піренеях, і негайно були відіслані у Візантію. Відтепер імператор почав використовувати “почесних полонених” як засіб впливу на короля Австразії [5, с.263–266]. Натомість за звільнення сім’ї Маврикій вимагав від франків військового походу проти лангобардів і ліквідацію їхнього королівства. Для династії Меровінгів повернення полонених Інгунди й Атанагільда мало надзвичайно важливе політичне значення. Атанагільд був претендентом на вестготський престол, а тому франки могли претендувати на Вестготське королівство.

За таких умов в 584 р. Хільдеберт II на чолі війська вирушив проти Лангобардського королівства. Почувши звістку про вторгнення, за П.Дияконом, лангобарди негайно надіслали посланців з дарами до франків і переконали укласти мир [15, s.101]. Проте Г.Турський зазначав, що, унаслідок укладення мирних відносин, лангобарди були змушені підкоритися франкському королю [14, s.314] і щорічно, за додатковими свідченнями “Хроніки Фредегара” (“*Chronicarum quae dicuntur Fredegari*”), виплачувати данину в розмірі 12 тис. золотих солідів [10, s.143].

Уклавши сепаратний мир, Хільдеберт II повернувся до Галлії [14, s.314]. Напружені стосунки з Франкським королівством і Візантією змусили лангобардських герцогів відновити королівську владу, тому за загальним рішенням володарем обрали сина Кліфа – Автарі (*Autari*, 584–590 рр.) [12, s.342]. Павло Диякон повідомляв: “...у той же час, з нагоди відновлення королівства, усі тодішні герцоги поступилися половиною своїх земель на покриття королівських витрат, щоб король міг на це утримувати свою свиту й усіх, хто служив йому на різних посадах”* [15, s.101].

Дізнавшись про укладення Хільдебертом II з лангобардами миру, наприкінці 584 р. Маврикій відправив в Австразію посольство, вимагаючи, за словами Г.Турсько-

* “...ob restaurationem regni duces qui tunc errant omnem substantiarum suarum medietatem regalibus usibus tribuunt, ut esse possit, unde rex ipse sive qui ei adhaerent eiusque obsequiis per diversa official dediti alerentur”.

го, відновити бойові дії, оплачені з імператорської скарбниці. Безумовно без шантажу відносно полонених Інґунди й Атанагільда не обійшлося. Тому Хільдеберт II змушений був знову відправити військо в Італію. Весною 585 р. франки вторглися у володіння лангобардів [19, s.186], але через непорозуміння із союзними алеманнськими герцогами безрезультатно повернулися в Австразію [15, s.104].

Водночас, завдяки успіхам дипломатії першого екзарха Равенни патриція Смарагда, на бік візантійців удалося залучити кількох лангобардських вождів, найвідомішим з яких був Дроктульф (*Droctulft*) – свев, або алеманн, за походженням. Його, імовірно, захопили лангобарди в полон. Павло Диякон повідомляв, що Дроктульф виступив проти лангобардів “*ulciscendae suae captivitatis*” (“бажаючи помститися за своє полонення”) [15, s.101]. Унаслідок спільних дій, він захопив і подарував апостольському престолу фортецю Бріксіллум (*Brexillum*; сучасне м. Бресцелло північно-східніше від Парми). Через це погіршилися комунікації лангобардів між Пармою й Моденою. За короткий час візантійці зайняли також Модену, Альтіну й Мантую, а згодом – Парму, Регіум і П’яченцу [2, с.107]. Попри успішні контрзаходи Автарі проти Дроктульфа з відвоювання Бріксіллума [15, s.102], військову кампанію Маврикія 584–585 рр. можна вважати результативною.

Недостатність військових ресурсів не дозволяла візантійцям після відходу з Італії франків продовжувати наступ. Тому равеннський екзарх Смарагда в 585 р. уклав з лангобардським королем перше в історії двох держав трирічне перемир’я [15, s.102]. Не вирішеними залишалися стосунки з франками, які не дотрималися угоди. Для цього з австразійського двору відправили до Константинополя посольство в складі єпископа Йокунда й камерарія Хотрона задля пояснення причин відмови продовження бойових дій. Суть переговорів невідома, утім, дипломати повернулися із сухим обвинувачувальним листом від 1 вересня 585 р. За змістом імператор висловив незадоволення франкською політикою й нічого не повідомив про можливість звільнення Інґунди й Атанагільда [13, s.148–149]. Тому на зборах у Беслінгені восени 585 р. попри жорстку реакцію австразійської аристократії мати Хільдеберта II Брунгільда домагалася відправки в Італію нових сил, однак безрезультатно. Наприкінці 585 р. вони отримали звістку про смерть Інґунди [14, s.387]. Із цього моменту франкська дипломатія зосереджуватиметься на звільненні з візантійського полону Атанагільда.

Процес франко-візантійських дипломатичних відносин стосовно звільнення Атанагільда добре відображений в епістолярних джерелах. Зокрема, достеменно відомо, що Брунгільда з Хільдебертом II наприкінці 585 р. відправили в Константинополь посольство на чолі з Бабоном (герцог) і Гріпоном (спеціаліст з дипломатичних місій) [13, s.138–139, 149]. Офіційно двом послам було доручено привітати від імені Брунгільди імператора Маврикія й імператрицю Константину з народженням первістка – принца Феодосія (4 серпня 585 р.). Проте неофіційно вони повинні були провести переговори про те, скільки буде коштувати звільнення Атанагільда. Найважливіші послання, як завжди, були передані послам усно, тому жодних писемних свідчень не збереглося. Утім про посольство 585–586 рр. знаємо також з листів, адресованих другорядним особам [5, с.268].

Перший, написаний від імені Хільдеберта II, адресований Константинопольському патріарху Іоанну Постніку. У ньому король просив посприяти звільненню Атанагільда [13, s.149]. Другий, написаний від імені Брунгільди, адресований імператриці Константині, дружині Маврикія, де королева також просила звільнити Атанагільда [13, s.149–150]. Завершує кореспонденцію 585–586 рр. останнє послання, написане від імені Хільдеберта II. Король бажав принцу Феодосію прожити щасливе дитинство й у майбутньому, коли настане час, посісти батьківський трон. Однак попри заклики й дипломатичні зусилля франкській канцелярії так і не вдалося домогтися повернення внука Брунгільди [5, с.270].

За даними іспанського хроніста Іоанна Бікларського (*Ioannus Biclarensis*, 540–621 pp.), відомо, що в 586 р. візантійці самостійно здійснили невдалий військовий похід проти лангобардів [11, s.72]. Це знову змусило Маврикія звернутися до франків. Відновлення контактів датується, очевидно, кінцем 586 р., адже в той час Брунгільда відправила нове посольство до імператора [13, s.138–139], яке пропонувало відновити союз з Австразією на таємних умовах. Про це послам було повідомлено усно, але, імовірно, платою за інтервенцію франків проти Лангобардського королівства було повернення Атанагільда [5, с.271]. Утім звільнювати полоненого в Константинополі не поспішали, чекаючи на результати франкських військових дій проти “довгобородих”.

У 587 р., за Іоанном Бікларським, союзники відвоювали значну частину раніше втрачених земель, однак франкського в'язня не відпустили [11, s.72]. Імператор пояснив такий вчинок тим, що не була досягнута кінцева мета домовленості, тобто вигнання лангобардів з Італії. Роздратований візантійською політикою, Хільдеберт II вирішив проводити подвійну дипломатію й укласти примирення з лангобардами, можливо, щоб саме таким чином тиснути на Маврикія. Джерела повідомляють, що того ж року Автарі відправив послів до Хільдеберта II із проханням видати його сестру Хлодозінду (*Chlothosinda*) за нього заміж [15, s.104]. За свідченням Г.Турського, франкський король спершу схвально прийняв як пропозицію, так і подарунки (імовірно, придане) лангобардських послів [14, s.444]. Проте із часом він передумав, вирішивши віддати її заміж готському королю Реккареду (*Recaredus*, 586–601 pp.) [15, s.108]. Причиною такої швидкої зміни рішень Хільдеберта II, на нашу думку, могли бути тільки чергові обіцянки візантійців звільнити Атанагільда. Тоді ж король відіслав посольство до Маврикія, повідомляючи про наміри звільнити Італію від лангобардів [14, s.444]. У 588 р. франки вирушили на завоювання Апеннін [14, s.444] і в битві з військами “довгобородих” зазнали нищівної поразки [15, s.108]. Як відзначає Г.Турський, багато знаті загинуло, частина потрапила в полон, а ті, хто врятувався втечею, з величезними труднощами повернулися додому [14, s.445].

Розгромивши франків, Автарі перейшов у контрнатуп проти візантійців в Італії. За П.Дияконом, у 588 р. король узяв в облогу візантійську фортецю на острові Комаціна (*Comacina*) і після шестимісячної облоги її захопив [15, s.108]. Проте здобуття одного замку завершилося для лангобардів утратою іншого. Дроктульф (нині візантійський *dux*), використавши перебування Автарі на острові Комаціна, захопив гавань *Classe* (Классіс) [15, s.102].

За результатами змін у Равеннському екзархаті 589 р., Смарагда було відкликано з Італії. Його наступником став Роман (*Romanus*, 589–597 pp.). Імовірно тому Хільдеберт II вирішив укотре вирушити у військовий похід проти лангобардів. Дізнавшись про плани франків, Автарі відправив до нього послів із численними дарами й пропозицією миру: “Нехай буде між нами дружба! І нехай не загинемо ми й заплатимо тобі встановлену данину. Якщо буде необхідна наша допомога в боротьбі з ворогами, ми її з готовністю надамо”* [14, s.447]. Вислухавши умови, Хільдеберт II відправив гінців до дядька Гунтрамна**. Схваливши наміри “довгобородих”, Меровінги стали *de facto* їхніми сюзеренами.

Задля закріплення мирних відносин, у 589 р. Брунгільда вирішила віддати заміж за Автарі доньку баварського герцога Гарібальда – Теодолінду, батько якої вважався васалом австразійських володарів. Теодолінда була пов'язана з франками родинними зв'язками. Її мати Вульдетрада доводилася дружиною королів Теодобальда і Хлотаря I,

* “Sit amicitia inter nos, et non pereamus ac dissolvamus certum ditioni tuae tributum. Ac ubicumque necessarium contra inimicus fuerit, ferre auxilium non pegebit”.

** Аделотський договір був укладений 28 листопада 587 р. між королем Бургундії Гунтрамном і королем Австразії Хільдебертом II, він закріплював мирні відносини між королівствами та встановлював взаємне успадкування королівств у разі бездітності.

який згодом віддав її герцогу баварів. Так Брунгільда віддавала лангобардам, так би мовити, “другосортну” австразійську принцесу, яка, утім, могла бути гарантом дотримання угоди [18, s.287–288].

Проте згодом виявилось, що Автарі не поспішав платити данину попри дані нещодавно зобов’язання. Можливо, тому Хільдеберт II вирішив відновити дипломатичні відносини з візантійцями й відправив у 589 р. до Константинополя чергове посольство. Його дипломатами були вельможі Гріпон, Євантій і Бодігізіл*. Лише на початку 590 р. в Австразію повернувся франкський посол Гріпон з вибаченнями від імператора, які супроводжувалися значними моральними й фінансовими компенсаціями [16, s.200]. Убивство в Африці двох франкських послів здійняло такий галас, що через нього з джерел неможливо вияснити реальної мети місії 589–590 рр. Проте, безсумнівно, ішлося про одночасний напад на Лангобардське королівство з двох боків. Дійсно, після того, як Хільдеберт II вислухав посла, негайно наказав війську вирушити в похід проти лангобардів [14, s.483].

За свідченням джерел, у 590 р. франкський король відправив військо на чолі з двадцятьма герцогами для ведення військових дій проти “довгобородих”. Утім похід виявився непередбачуваним за кількох обставин. Перш ніж дійти до кордонів Лангобардського королівства, франкське військо регулярно грабувало власні землі. За Г.Турським, від герцогів *Audovaldus et Vinthriomus* (Авдовальд і Вінтріон) та загонів із *Campaniae* (Шампані) особливо постраждало м. Мец [14, s.484].

Франки рухалися розрізненими загонами [14, s.484]. Уникнення лангобардами генеральної битви дало можливість франкам зайняти околиці Мілана. Тоді ж бойові дії проти “довгобородих” з обіцянкою приєднатися до Меровінгів через три дні почав екзарх Роман. Проте, за повідомленням Г.Турського, франки протягом шести днів очікували його, та він з невідомих причин так і не з’явився [14, s.484–485].

Найчисленніше франкське військо на чолі з герцогом Хедіном (*Chedinus*) включало загони тринадцяти герцогів. Вони спустошили лангобардські володіння від Тридента до Верони й упродовж трьох місяців захопили п’ять замків [14, s.485]. Єдиним захистом Автарі залишалася Павія. Імовірно, кампанія б завершилася успіхом, якби влітку 590 р., за П.Дияконом, на Апеннінах не спалахнула епідемія інфекційних шлункових виразок (*inguinaria*) [15, s.104–105]. За таких умов франкські герцоги відмовилися продовжувати облогу Павії й уклали з лангобардами сепаратний мир. Дорогою додому військо настільки страждало від голоду, що воїни віддавали зброю й одяг в обмін на їжу [14, s.486]. Дізнавшись про це, екзарх Роман від імені імператора обурено вимагав від Хільдеберта II і Брунгільди організації наступного походу проти лангобардів, пояснюючи безрезультатне закінчення попередньої кампанії дезертирством франкських герцогів [2, с.108]. Проте заклик равеннського управителя залишився без відповіді.

Наприкінці літа 590 р. Автарі відправив до франків послів задля укладення миру [14, s.486]. Проте затягування переговорів призвело до того, що при австразійському дворі стало відомо про смерть лангобардського короля [14, s.486] (за свідченням П.Диякона, помер 5 вересня 590 р. від отрути [15, s.113]), тому жодних домовленостей не було досягнуто [14, s.486].

Франкський король затягував переговори з лангобардами тому, що очікував візантійських послів. У тому ж році, за свідченням Г.Турського, імператор Маврикій відправив Хільдебертові II дванадцять карфагенян, які нібито в 589 р. убили франкських послів [14, s.486–487]. Це засвідчує, що імператор готовий був піти на будь-які поступки франкам, щоб залагодити суперечку й переконати їх швидше вирушити в черговий похід проти лангобардів. Проте Хільдеберт II відмовився судити присланих людей і відправив їх імператорові [14, s.487]. Відомо, що близько 590 р. у візантійському поло-

* На зворотному шляху три австразійських послы тимчасово зупинилися у візантійському Карфагені. Під час їхнього перебування в місті відбулися військові сутички місцевого населення, у ході яких загинули Євантій і Бодігізіл.

ні Атанагільд помер. Відтепер у франків більше не було причин допомагати візантійському імператорові.

Отже, франко-лангобардські відносини 80-х рр. VI ст. перебували під впливом Візантії. Імператор Маврикій намагався відвоювати Італію в лангобардів і за допомогою шантажу залучив до цієї боротьби франків. Тому укладення франко-візантійського союзу було здобутком візантійської дипломатії. Завдяки допомозі франків, візантійці досягнули значних успіхів у боротьбі з лангобардами, адже протягом наступних десятиліть “довгобороді” намагалися уникати зіткнень з Равеннським екзархатом. Головною метою їхньої експансії були візантійські володіння на заході Італії, головню, Неаполь і Рим. Унаслідок “візантійської реконкісти” в Італії, лангобарди стали данниками франків і змушені були сплачувати щорічну данину.

1. Алексеев С. В. Славянская Европа V–VIII веков / С. В. Алексеев. – М. : Вече, 2009. – 528 с.
2. Бородин О. Р. Равеннский экзархат. Византийцы в Италии / О. Р. Бородин. – С. Пб. : Алетей, 2001. – 474 с.
3. Гийу А. Византийская цивилизация / А. Гийу ; пер. с фр. Д. Лоевского ; предисл. Р. Блока. – Екатеринбург : У-Фактория, 2005. – 552 с.
4. Денисов Ю. Н. Славяне: от Эльбы до Волги / Ю. Н. Денисов. – М. : Флинта, 2009. – 296 с.
5. Дюмезиль Б. Королева Брунгильда / Б. Дюмезиль ; пер. с фр. М. Ю. Некрасова. – С. Пб. : Евразия, 2012. – 560 с.
6. Левченко М. В. История Византии : краткий очерк / М. В. Левченко. – М. : ОГИЗ Госуд. соц.-экон. изд-во, 1940. – 264 с.
7. Острогорский Г. А. История Византийского государства / Г. А. Острогорский ; пер. с нем. М. В. Грацианский ; ред. П. В. Кузенков. – М. : Сибирская Благозвонница, 2011. – 895 с.
8. Сиротенко В. Т. История международных отношений в Европе во второй половине IV – начале VI в. / В. Т. Сиротенко. – Пермь : Пермский госуниверситет, 1975. – 282 с.
9. Симокатта Ф. История / Ф. Симокатта ; [отв. ред. Н. В. Пигулевская]. – М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1957. – 225 с.
10. Chroniarum quae dicuntur Fredegarii Scholastici libri IV / Edidit B. Krusch // Scriptores rerum Merovingicarum T. II. – MGH. – Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani, MDCCCLXXXVIII. – S. 1–168.
11. Conquerors and chronicler of early medieval Spain / trans. with notes and introd. by Kennet Baxter Wolf. – Liverpool : Liverpool university press, 1990. – 205 s.
12. Dick S. Langobardi per annos decem regem non habentes, sub ducibus fuerunt / S. Dick // Die Langobarden: Herrschaft und Identität. – Wien. – 2005. – S. 335–343.
13. Epistolae Merovingici et Karolini aevi (I) / Cvraverunt W. Gundlach // Epistolae T. I. – MGH. – Berolini : apud Weidmannos, 1957. – S. 110–153.
14. Gregorii episcopi Turonensis. Historiarum libri X // Scriptores rerum Merovingicarum / Cvraverunt B. Krusch et Wilhelmvs Levison. – MGH. – Hannoverae : Impensis Biblioplii Hahniani, 1951. – 641 s.
15. Pauli historia Langobardorum / L. Bethmann et G. Waitz // Scriptores rerum Langobardicarum et Italicarum. Saec. VI–IX. – MGH. – Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani, MDCCCLXXXVIII. – S. 12–219.
16. Schreiner P. Eine merowingische Gesandtschaft in Konstantinopel (590?) / P. Schreiner // Frühmittelalterliche studien. – 1985. – № 19. – S. 195–200.
17. Silber M. The Gallic Royalty of the Merovingians in its Relationship to the “Orbis Terrarum Romanum” during the 5th and the 6th centuries A.D. / M. Silber. – Berne : Lang, 1970. – 134 s.
18. Wolf G. Königin Theodelinde als Heils und Legitimitätsträgerin und die langobardisch-bayerisch-fränkischen Beziehungen um 600 / G. Wolf // Zeitschrift der savigny stiftung fur rechtsgeschichte. – 1989. – № 106. – S. 284–290.
19. Wood I. Krolestwa Merowingów 450–751 / I. Wood. – Warszawa: PWN, 2009. – 397 s.

В статье осуществлен анализ франко-лангобардских военно-политических отношений в период “византийской реконкісты” в Италии. Прослежены на основе источников и литературы предпосылки, ход и последствия двусторонних отношений. Освещено влияние византийской дипломатии на развитие международных отношений франков и лангобардов.

Ключевые слова: франки, лангобарды, Византия, Апеннинский полуостров.

In the article analysis political and military relations between Franks and Lombards during the “byzantine reconquista” in Italy. Examined the sources from literature and prerequisites, course and consequences of the bilateral relationship. The influence of byzantine diplomacy in the international relations of the Franks and Lombards.

Keywords: Franks, Lombards, Byzantium, Apennine Peninsula.